

Dobokai Róbertné Simon Dóra Az iskolás gyermek megismerésének folyamata

Minden tanévkezdés egy lehetőség. Lehetőség az élményszerzésre, a fejlődésre mind a gyermekeknek, mind a szülőknek, mind a pedagógusoknak. Pedagógusként pozitív élményeket szerezni, testet, lelket, elmét fejleszteni azonban csak akkor vagyunk képesek, ha alaposan megismerjük tanulóinkat. Ezért igyekszem rávilágítani azokra az összetevőkre, amelyek a gyermek megismerésében szerepet játszanak. Ezen összetevők – mint például a testi, a lelki, az értelmi egészség, az életkori sajátosságok, a család szocializációs mintái, lakhelye, nemzetiségi hovatartozása, értékrendje, konfliktuskezelési módszerei, nevelési attitűdje, a gyermekek kapcsolatai, kötődései, veszteségélménye – megismerése, figyelembe vétele nagymértékben megkönnyítheti a gyermekek nevelésének, oktatásának tervezését.

Jó, ha alkalom nyílik tanév előtti találkozókra, hiszen ebben az esetben még inkább objektív szemmel tekinthet a pedagógus a gyermekekre, mivel ekkor még nem alakul ki a szoros kötődés. Röviden kitérek arra is, hogy a nevelő hogyan fejlesztheti szakmai kompetenciáit, melyet egy jól bevált gyakorlat tanulmányozása során ismertem meg.

A megismerési folyamat összetevői

Az új tanulók *testi egészségének* vagy esetleges betegségének megállapítása szakember feladata. Máshogyan kell oktatni, nevelni egy egészséges gyermekeket, illetve máshogyan a speciális vagy különleges ellátást igénylőket. Jó, ha tisztában van a nevelő az *életkori sajátosságokkal* is, hogy az esetleges fejlődésbeli lemaradásokat minél előbb észrevegye, és fejlesztésre jelentkezessenek.

Ugyanez vonatkozik a gyermekek *lelki egészségére, pszichés állapotára* is. A tanítónak, tanárnak folyamatosan figyelemmel kell kísérnie a gyermekek megnyilatkozásait, és a megfelelő pillanatban tudni kell ezekre reagálni. Meg kell találni azt a módszert, amelyre a tanulóknak éppen szükségük van. Lehet ez értő figyelem, beszélgetés, közös program vagy éppen csak meghallgatás. A pszichés állapot feltérképezésében is segítségére lehet a pedagógusnak, ha alaposan ismerik az adott életkor fejlődés-lélektani sajátosságait. Esetleg a gyermeknek szakember – pszichológus, pszichiáter – segítségére van szüksége.

Nem elhanyagolható – főleg serdülőkorban – a kortárs csoport szerepe. Ismernie kell a nevelőnek a *gyermek kapcsolatait*, esetleges szubkulturális csoportját.

A család a reprodukciós funkció túl érzelmi, gazdasági közösség és az elsődleges szocializációs színtér. Itt sajátítják el az utódok azokat a *mintákat, normákat, értékeket*, melyek rendszerbe épülve későbbi életük alapjait képezik. Előfordul, hogy a családok nem megfelelő mintát mutatnak gyermekeiknek, nem rendelkeznek a társadalomban általánosan elfogadott értékrenddel. Ha a pedagógus ismeri a gyermek előzetes szocializációs színtereit, és erre megfelelően tud reagálni, építeni, akkor talán a megfelelő úton jár a sikeresség felé.

A család követhet egészen más *nevelési attitűdöt*, mint az iskola. A megkorlátozó nevelési attitűd szeretetteljes légkört biztosít a gyermekeknek, melyben érzik, hogy a feltétlen szeretet és elfogadás mellett felállított korlátok az ő épségüket, épülésüket szolgálják. E szabályok a gyermekek életébe beépülnek, majd a belsővé válás során megszűnnek korlátnak lenni. A hideg nevelési attitűd agressziót szül, illetve a hideg-engedékeny párosítás elhanyagolást is eredményezhet.

Minden családban van bizonyos minőségű *kötődés*. Ha nem a társadalmi normáknak megfelelően él a család, a gyermekeknek akkor is ők jelentik a biztonságot, a kötődést. Ennek következményeként az iskolai beavatkozás krízist jelenthet számukra. Nagyon fontos, hogy az iskola megfelelő időben, megfelelő minőségben és módon segítse a gyermekeket és a családot a jogszabályok adta lehetőségek keretein belül.

Előfordul, hogy a család *konfliktuskezelő módszerei* sem megfelelőek. Tudni kell, hogy mikor alkalmazzuk a konfliktuskezelő módszerek közül a versengést, az alkalmazkodást, az elkerülést, a kompromisszumkeresést és a problémamegoldást. (Fülöpné, 2013) Ehhez azonban minden résztvevőnek olyan én-kompetenciákkal kell rendelkezni, mint a megfelelő önismeret, pozitív énkép, empátia, problémamegoldó minták ismerete.

Fontos, hogy a tanító, tanár ismerje a *család lakhelyét, vallását, szokásait, nemzetiségi kultúráját*. A gyermekeknek joguk van gyakorolni vallásukat, esetleges nemzetiségi hagyományait. A 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól kimondja, hogy a magyar történelem legnemesebb hagyományaira tekintettel „a magyarsággal e hazában évszázadok óta együtt élő nemzetiségek sajátos kultúrájának megőrzésére, anyanyelvük ápolására és fejlesztésére, egyéni és közösségi jogainak

széleskörű biztosítása érdekében” (Complex Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye, 2014)¹ a Magyar Országgyűlés felelősséget vállal a nemzetiségek ügye iránt. Kinyilvánítja továbbá e törvény, hogy hazánk tiszteletben tartja a különböző népcsoportok vallási hagyományait, szabadságát, kultúráját, önazonosságuk megvallását és megőrzését, sokszínűségét, nyelvi különbözőségét, egyéni és közösségi jogait. „Magyarország védelemben részesíti a nemzetiségeket, biztosítja saját kultúrájuk ápolását, anyanyelvük használatát, az anyanyelvű oktatást... elősegíti kulturális autonómiájuk megvalósulását...” (Complex Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye, 2014)²

Az „1. számú melléklet a 2011. évi CLXXIX. törvényhez” alapján nemzetiségnek minősül Magyarországon többek között a roma népcsoport is. (Complex Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye, 2014)³ A tanulók egy része cigány származású, és kultúrájuk, szokásrendszerük gyakran találkozik az iskola falain belül meg nem értéssel.

Forray R. Katalin szerint a roma közösség etnikai kisebbség, mely más nemzeti kisebbségektől különbözik. Helyzetük nemcsak azért más, mert a többségi társadalomhoz képest lemaradás, hátrány terheli őket és a társadalom marginális rétegéhez tartoznak, hanem azért is, mert Európa-szerte rosszabbodott a helyzetük az utóbbi évtizedekben. A cigányság a diszkrimináció, a szegregáció áldozata, nagy része hátrányos helyzetű. (Forray, 2008) Az esetleges sikertelenségnek több oka is van. A romák/cigányok eltérő szokásrendszere, felfogása, hagyományai, életvitele, a társadalom általi „meg nem értettség”, az eltérő időorientáció, szociokulturális háttér, vagyis az egyszerű „más-ság”, melyet a többségi társadalom sajnos nehezen tolerál.

Mindezekkel szemben a cigányságnak – mint hazánkban évszázadok óta jelen lévő kisebbségnek – alkotmányos joga identitásának, sajátos kultúrájának, nyelvének megőrzése, átadása, egyéni és közösségi jogainak elismerése, gyermekeik taníttatása az előzőek figyelembe vételével.

Minden gyermeknek – társadalmi rétegtől, etnikai hovatartozástól függetlenül – biztosítani kell az esélyegyenlőséget, és ehhez széleskörű összefogásra van szükség. A család, az iskola, az egyes intézmények jó esetben biztosítják az egyenlő bánásmódot, az egyenlő esélyeket, az egyenlő startvonalról indulást, ugyanakkor a deprivált társadalmi réteg gyermekeiben kevesebb a lehetőségekkel élni tudás mértéke, ezért határozott segítségre, értő figyelemre, sok türelemre és nem utolsó sorban elfogadásra, szeretetre van

¹ Internetes forrás, oldalszám nem adható meg.

² Internetes forrás, oldalszám nem adható meg.

³ Internetes forrás, oldalszám nem adható meg.

szükségük. A torzult énkép, az alacsony önértékelés, a személyiségzavarok, a tanulási zavarok a társadalomba való beilleszkedést hátráltatják. Pedig ezen gyermekek esetén is elérendő célként kell számon tartani az önálló életet, a boldog család alapítását, a szakmaszerzést, a becsületes munkát. Olyan értékrendre van szükségük, mely ezeket megteremti.

A pedagógusok szakmai kompetenciájának fejlesztése egy lehetséges módszer segítségével

A pedagógusok saját személyiségük, szakmai kompetenciájuk fejlesztésével is hozzájárulhatnak a siker eléréséhez. Az alábbiakban egy ilyen sikeres módszert tárok fel, melyet bár cigány tanulók esetében használtak, úgy vélem, minden gyermek esetében jól alkalmazható.

Minden program – melynek célja valamely célszemély, célcsoport fejlesztése, segítése – akkor lehet csak sikeres, ha a program készítői, a segítő tevékenység végzői átfogó ismeretekkel rendelkeznek a célcsoportról, valamint azok igényeiről. Megismerik, megértik, átérzik helyzetüket, és ennek megfelelően keresik az okokat és a megoldásokat.

Ábrahám Ferencné „*Cigány kliens vizuális megjelenítése. Egy lehetséges módszer bemutatása*” című tanulmányában egy olyan módszert mutat be, mely a cigányság „bőrébe bújva” teljes mértékben igyekszik megérteni az ő szemléletüket.

Erre a teóriára egy továbbképzést, tanfolyamot is szerveztek, melynek hármas célja, hogy a segítő szakemberek ismerjék meg a cigány csoportok hagyományait, kultúráját, helyzetét; az elméleti ismeretek és a gyakorlat mellett fejlesszék a segítő szakemberek önismeretét, speciális képességeit, készségeit; e készségeket, képességeket pedig ismereteik, értékeik birtokában hatékonyan tudják alkalmazni. Ezek során fejlődik érzelmi intelligenciájuk, empátiás készségük. (Ábrahám, 2008)

Az érzelmi intelligencia az emberi kompetenciákat tartalmazza, melynek szerkezetét Goleman alapján személyes kompetenciák – érzelmek felismerése, önismeret, érzelmek kezelése, önszabályozás, motiváció –, szociális kompetenciák, valamint mások érzelmeinek felismerése – kapcsolattartó képesség, empátia – s ezen képességek birtokában a segítő szakember jobb teljesítményt nyújt. (Ábrahám, 2008 hiv. Goleman)⁴

⁴ A konferenciakötetben e tanulmány végén nem található pontos hivatkozás.

E szakirodalom szerint az érzelmileg intelligens szociális segítők **a gondolatok és érzések között különbséget tudnak tenni, saját érzelmeikért felelősséget vállalnak, kimutatják tiszteletüket embertársaik iránt, saját érzelmeiket segítségül hívják döntéseik során, a kliensek dühét képesek a változtatás vágyává változtatni, elismerik, megértik, megerősítik mások érzéseit, nem utasítanak, kritizálnak, ellenőriznek, ítélkeznek.** (Ábrahám, 2008)

Az ismertetett módszer eredetileg Dániából származik, bár a tanulmány írója évtizedek óta alkalmazta óvónőként, tehát nem új. A lényeg, hogy a segítő a kliens „bőrébe bújik”, megpróbálja átélni helyzetét, és ezt megjeleníti vizuális formában. Igyekszik végiggondolni az ő életét, környezetét, helyzetét, belső tulajdonságait, kommunikációs stílusát, egyszerűen személyiségét. E tréning által közelebb kerül a segítő szakember a klienséhez, fejlődik érzelmi intelligenciája is. A végén a gondolatok szóbeli bemutatása során szinte átváltozik a szakember, előítéletei megszűnnek, készen áll az igazi segítségnyújtásra. „Az érett, elmélyült segítői kapcsolatra az jellemző, hogy a segítő elégedetten, kiegyensúlyozottan vesz részt a konfliktusok, kritikus élethelyzetek megoldásában.” (Ábrahám, 2008)

Ez a szemléletmód meghonosítása igen fontos a pedagógusok esetében is. Az, hogy a gyermekeket minél inkább megismerjék, nemcsak az ő érdekük, hanem a saját munkájukat is nagyban megkönnyíti. E megismerési folyamat során szinte mozaikszerűen kerülnek helyére a darabkák, érthetővé, átérezhetővé válik az esetleges lemaradás – nyelvi, szociokulturális, részképességbeli, tanulási, magatartási –, és így gyorsabban orvosolható. E gyermekeknek szükségük van a minél személyesebb kapcsolatra, törődésre is, s erre a szerető iskolai környezetben nagyobb esélyt látok.

Az alapos megismerés problémákat, kérdéseket vet fel, melyekre válaszokat kell keresnie a pedagógusnak. A következő lépés már lehet a célok kitűzése és a fejlesztési stratégia meghatározása, mely egyfajta csapatmunka.

Felhasznált irodalom

ÁBRAHÁM FERENCNÉ: „*Cigány kliens vizuális megjelenítése*”. *Egy lehetséges módszer bemutatása*. In: Tízéves a romológia. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 2008.

Complex Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye, 2014.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100179.TV. [2014. 07. 15.]

Hatályos JogszabályokGyűjteménye.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700031.TV. [2014. 07. 15.]

FORRAY R. KATALIN (2008): *Értelmiségképzés – cigány diákok a felsőoktatásban.*

<http://www.forrayrkatalin.hu/doski/Bara2008.pdf>. [2014. 07.16.]

FÜLÖPNÉ DR. ERDŐ MÁRIA (főszerk.): *Új nevelőszülők képzése. Hallgatói tananyag 2.*

Szent István Társulat Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2013